

Οι όροι ύπαρξης του συγγραφέα στην ύστερη αποικιοκρατία*

Πάντα θαίμαξα τον πατέρα μου, γιατί κοίταζε τον ήλιο χωρίς να πεταρίσει τα βλέφαρά του
Pedro Orgambide

Η φάση

Στη Λατινική Αμερική περνάμε το αποικιοκρατικό στάδιο της παγκοσμιοποίησης. Ένα στάδιο που εμφανίζεται με τους ταυτόχρονους όρους μιας ελευθερίας και μιας εξόντωσης. *Ελευθερίας* για την κίνηση των κεφαλαίων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών. *Εξόντωσης* για την κουλτούρα της νεωτερικότητας. Η ηγεμονική ομάδα των τάξεων έχει ξεκάθαρο ένα πράγμα: δε χρειάζεται καμιά πολιτισμική μνήμη για να επιβάλει πάνω στο κοινωνικό σώμα τη νεοσυντηρητική φιλοσοφία της ανισότητας. Στην ομάδα των παθητικοποιημένων τάξεων η μνήμη της μοντέρνας κουλτούρας δεν είναι αναγκαία. Ή, σωστότερα, καμιά μνήμη δεν είναι αναγκαία.

Ονομάζω *ύστερη αποικιοκρατία* το μείγμα ανάμεσα στον νέο ευέλικτο καπιταλισμό και στα μέσα της μαζικής ενημέρωσης, που διαχέονται στην περιφέρεια με τη μορφή μιας δικτατορίας υπερεθνικής εξουσίας που αποκλείει.

Η κοινοβουλευτική συζήτηση στην Αργεντινή για το νόμο που αναφερόταν στις πατέντες των φαρμάκων συνιστά ένα εγχειρίδιο των πολιτισμικών συνθηκών της ύστερης αποικιοκρατίας. Αλλά θα μπορούσε επίσης να είναι μια κωμωδία πλοκής. Ο πρεσβευτής των ΗΠΑ αξιώνει ένα νόμο για τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας. Η εκτελεστική εξουσία φέρνει το αποικιακό νομοσχέδιο στο Κοινοβούλιο. Το Κοινοβούλιο τροποποιεί ελαφρά τους όρους του εκβιασμού. Ο πρεσβευτής δίνει μια προθεσμία ωρών στο Κοινοβούλιο για την υπερψήφιση του νομοσχεδίου με τους όρους που απαιτούσαν οι ΗΠΑ. Ο υπουργός των Οικονομικών απειλεί το Κοινοβούλιο. Η κοινωνία παρακολουθεί από την τηλεόραση, χωρίς να καταλαβαίνει τι συμβαίνει ή τι χρειάζεται αυτό που συμβαίνει. Το Κοινοβούλιο ψηφίζει ένα νόμο διορθωμένο εν μέρει για χάρη της πρεσβείας, ανάμεσα σε ένα πακέτο από άλλους δικόσιους νόμους, χωρίς να το αντιληφθούν ούτε ο υπουργός ούτε η ίδια η πρεσβεία. Οι

* Δοκίμιο (με μικρές περικοπές) από το βιβλίο του *Vidrios espejados (cultura de la posmodernidad colonial)*, Μπουένος Άιρες 1998, εκδ. Letra Buena.

ΗΠΑ απειλούν με αντίποινα. Η επίσημη διανόηση δε μιλά, δε γράφει, δε χαμογελά. Οι υπόλοιποι ασχολούνται με την ατομική επιβίωση. Το σίγουρο είναι πως λίγους ενδιαφέρουν οι υποθέσεις μιας χώρας που σε έναν ανήκουστα σύντομο χρόνο έπαυσε να είναι ένα έθνος. Η οικονομία παίρνει για την κοινή συνείδηση τη μορφή μιας οικουμενικής θρησκείας. Και επιπλέον, η κοινωνία της ύστερης αποικιοκρατίας υιοθετεί στον τρόπο ύπαρξής της τον νεοφιλελεύθερο φονταμενταλισμό.

Ο συγγραφέας

Μέχρι εδώ οι βεβαιότητες. Κάτω από αυτό το φως διαγράφονται δύο τύποι συγγραφέων. Αλλά δεν είναι σκιές που προβάλλονται από τη φωτιά του πλατωνικού σπηλαιού, αλλά υπαρκτικοί λογότυποι. Ο ένας παλεύει να κάνει γραφή για την αγορά, για επιχειρήσεις σε ένα ερειπωμένο καράβι, για υπερεθνικά εκδοτικά συγκροτήματα (κάθε φορά πιο μακρινά και με έδρα τον πλούσιο κόσμο). Ο άλλος ασχολείται με το τι να κάνει για να γράφει και να ζήσει. Πρόκειται στην πραγματικότητα για ένα μετωπικό δίλημμα. Σαν μια σύγκρουση σε έναν γεμάτο δρόμο. Η ζωή προϋποθέτει τον χωρίς άλλοθι θάνατο της γραφής. Και αντίστροφα.

Η νεωτερικότητα έμοιαζε να επιβάλλει ένα κοινωνιολογικό μοντέλο: διατηρώντας μια θέση δημόσιου υπαλλήλου ο συγγραφέας κατόρθωνε να γράφει στις ελεύθερες στιγμές του. Και αν ζούσε έστω και για λίγο σε μια φάση δημοκρατική και σε μια φάση πολιτιστικής άνθισης, μπορούσε επίσης να δημιουργήσει και στις ώρες της εργασίας. Συγγραφείς που δούλευαν στα δικαστήρια, στα ταχυδρομεία, στις τράπεζες, σε εκπαιδευτικά γραφεία, δάσκαλοι και καθηγητές. Βέβαια, το παραπάνω συμπεριλάμβανε επίσης τις δικτατορίες, τις απολύσεις, τους ιδεολογικούς διωγμούς. Τώρα πια αυτό το κράτος δεν υπάρχει. Το κράτος της ύστερης αποικιοκρατίας υποβάλλει τους εργαζομένους του σε μια σειρά ψυχολογικών πιέσεων και στη βία των «περικολών». Δεν υπάρχει καταδίωξη ιδεών. Υπάρχει επιμήκης σιωπή, σχεδόν απόλυτη, ή, σωστότερα, η απειλή του κοινωνικού αποκλεισμού. Όποιος χάνει μια σταθερή εργασία δεν την ξαναβρίσκει.

Η γεωμετρική αύξηση των πληθυσμών που περισσεύουν τοποθετεί τον συγγραφέα στο δύσκολο έργο της διάσωσης του. Αυτό του ανοίγει τις πόρτες της πραγματικότητας, αλλά ταυτόχρονα της διαίσθησης για την αχρηστία της γραφής. Θυμάμαι σε σχέση με αυτό μια βραζιλιάνικη ταινία. Είχε τον τίτλο *Μπαρ η Ελπίδα, ποτέ δεν κλείνει*. Ο συγγραφέας, ένας ονειροπόλος της δεκαετίας του '60, κάτω από τα χτυπήματα των δικτατοριών και το στρες της κατανάλωσης ξεπέφτει σε πορνοσυγγραφέα. Αλλά ο μικρός του γιος λέγεται Γιούρι. Και ο Γιούρι παραπονιέται, όποτε μπορεί, γιατί ο πατέρας του τού έδωσε αυτό το παράλογο όνομα. Μια μέρα που ο συγγραφέας πάει μαζί με τον γιο του σ' ένα χαστικό γεύμα αποφασίζει να του εξομολογηθεί το λόγο που του έδωσε αυτό το όνομα. «Ήταν μια φορά ένας άνθρωπος», του εξηγεί μέσα στη φασαρία του μπαρ, «ο πρώτος άνθρωπος που περπάτησε στο διάστημα, κοίταξε και είπε: η γη είναι γαλάζια». Με το σάντουιτς στο στόμα ο μικρός απαντά θυμωμένος «και εγώ τι φταίω;». Ο περίγυρος βλέπει έναν φτωχό συγγραφέα σαν έναν ξεριζωμένο από τον κόσμο, από τον μοναδικό κόσμο, αυτόν της κατανάλωσης. «Και

εμείς τι φταίμε;» αναρωτιούνται αυτοί που είναι γύρω από τον συγγραφέα. Ένας συγγραφέας είναι γι' αυτούς σαν ένας καπνοδοχοκαθαριστής, ένας πεταλωτής αλόγων, ένας παπουτστής. Επαγγέλματα νεκρά ή στο δρόμο της εξαφάνισης.

Οι περικοπές

Η αναδιάρθρωση της περιφέρειας συνοδεύεται από επίσημες χιμαιρικές αναπαραστάσεις: ένα παρόν θυσιών (περικοπές) για ένα μέλλον καλοπέρασης (χαλάρωσης). Οι φορτωμένες βιτρίνες των αστραφτερών shoppings παρουσιάζονται ως η ευτυχής απόδειξη ότι αυτό το μέλλον πλησιάζει. Ότι η λιτότητα θα πάψει. Αλλά μήπως τότε η χαλάρωση θα είναι το χάος; Μήπως μαζί της έρθουν καινούριοι υπερπληθωρισμοί, περισσότερα κλεισίματα εργοστασίων, νομισματικές αλλαγές, κ.ο.κ.; Αν είναι έτσι, οι πληθυσμοί θα πρέπει να συνηθίζουν να φοβούνται κάθε έξοδο από τη λιτότητα. Ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται ότι, για να βρει ένα κοινό, θα πρέπει να μπει στο shopping. Εκεί που δεν υπάρχει λιτότητα. Θα πρέπει να μπει στο βιβλίο με κωδικό στο πίσω μέρος του εξωφύλλου. Να ανταγωνισθεί γι' αυτό με την κατανάλωση των προϊόντων Adidas, Sony, Johnson's. Πιθανόν αυτό να μην μπορεί να γίνει παρά μόνο από μια μεγάλη πόλη. Άρα το υπόλοιπο της χώρας παραμένει στο περιθώριο. Και μαζί μ' αυτό έρχεται η περιθωριοποίηση όλων των συγγραφέων αυτών των περιοχών. Βρισκόμαστε μπροστά σε αυτό που το νεοφιλελεύθερο μοντέλο χαρακτήρισε με μια «επιτυχή» ονομασία ως *αόρατες περιοχές* (οικονομικά και πολιτιστικά). Μερικές φορές δεν αρκούν ούτε οι μεγάλες πόλεις, και τότε –με λίγη τύχη– ο συγγραφέας θα φύγει για τον Πρώτο Κόσμο. Μόνο που εκεί δεν επιτρέπουν περισσότερους μετανάστες. Με τον Βάργκας Λιάσα στο Λονδίνο, ο κατάλογος της λατινοαμερικάνικης λογοτεχνίας είναι πλήρης. Οι αντιθετικοί όροι λιμάνι/εσωτερικό, ακτή/βουνό, θάλασσα/οροσειρά [sierta] ανήκουν στο παρελθόν. Ένα γραφείο του city στο Μπουένος Άιρες αξίζει πολύ περισσότερο από όσο πολλές βορειοδυτικές επαρχίες, μαζί με τους ανθρώπους τους και τους συγγραφείς τους, νεκρούς και ζωντανούς.

Η ιδεολογία σε εικόνες

Έχει γίνει αρκετός λόγος για τις καινούριες άγνοιες, αλλά θα πρέπει να επιμείνουμε. Μια λεπτομέρεια: οι πιο αποικιοποιημένες περιοχές (κάποτε έθνη ή ομάδες εθνών) καταλήγουν να είναι οι πιο ανοιχτές στον κόσμο των δορυφορικών επικοινωνιών και στην ψηφιακότητα. Όσο πιο φτωχό είναι το εσωτερικό μιας λατινοαμερικάνικης χώρας, τόσο μεγαλύτερο δίκτυο από κανάλια καλωδιακής τηλεόρασης έχει. Ένας φτωχός από την περιοχή της βορειοδυτικής Αργεντινής πιάνει σαράντα κανάλια σε μια λογική τιμή. Είκοσι με τριάντα ταινίες κάθε μέρα και άλλα τόσα δελτία ειδήσεων. Δε χρειάζεται να διαβάσει μια εφημερίδα. Είναι σίγουρος ότι δεν είναι αναγκαίο. Κι ούτε επίσης να διαβάσει ένα βιβλίο, γιατί ποτέ δε διάβασε. Η εκπαίδευση συνεχίζει να τον προετοιμάζει για την επιστήμη του 19ου αιώνα. Ξέρει να προσθέτει, να πολλαπλασιάζει και να διαβάζει τις διαφημίσεις. Αν ο συγ-

γραφέας –στη διάρκεια της περιόδου του σοσιαλιστικού πυρετού– προσπάθησε να μιλήσει/επικοινωνήσει με τα εκατομμύρια των φτωχών, σήμερα δεν ξέρει πώς να το κάνει κι ούτε το γιατί. Αρχίζει να φαντάζεται μια γραφή για τους πλούσιους. Πιθανόν μια αναγεννησιακή επιστροφή στους Μαικήνες. Που και που εμφανίζονται υποτροφίες για να διατηρηθεί αυτό το στίλ, να προωθηθούν κάποια πολιτιστικά προϊόντα προς τον πλούσιο κόσμο για νέους δημιουργούς με όριο ηλικίας. Η ηλικία είναι πολύ σημαντική. Επιτρέπει να ξεφορτωθούν οριστικά εκείνο το κομμάτι της πολιτιστικής αμφισβητητικής γενιάς της δεκαετίας του '60, θέλω να πω εκείνους που συνεχίζουν να επιμένουν στην κριτική. Οι υπόλοιποι αποτελούν τμήμα των ενόρκων.

Οι πλούσιοι είναι τώρα *διάσημοι* και η γλώσσα των διάσημων είναι η τηλεόραση. (Ούτε καν ο κινηματογράφος, ο οποίος έχει πια εξαφανισθεί ως χώρος της αστικής πολιτιστικής επικοινωνίας.) Για να φτάσει στους πλούσιους, ο συγγραφέας θα πρέπει να διεισδύσει στην τηλεόραση. Αλλά εκεί η γλώσσα είναι διαφορετική και διαφορετική η διάσταση του κοινού. Σε αυτές τις περιπτώσεις η προσπάθεια προσαρμογής αλλάζει την εικόνα του συγγραφέα. Αλλά ούτε κι αυτός είναι ένας χώρος καλά αερισιμένος. Η αποικιακή μετανεωτερικότητα προϋποθέτει στον πολτό των επικοινωνιών μια υπερσυγκέντρωση. Αν ο φτωχός των επαρχιών διαθέτει πενήντα κανάλια για να επιλέξει, τα σαράντα πέντε κατά μέσον όρο είναι βορειοαμερικανικής προέλευσης, τρία-τέσσερα από την πρωτεύουσα και ένα ή δύο από την επαρχία.

Η μαζική υπερεθνική επικοινωνία πουλάει ευτυχία και παράγει κούραση. Για κόσμο που πια δεν μπορεί να κινηθεί από τα σπίτια του, γιατί δεν μπορεί να πληρώσει ούτε το λεωφορείο, το υπερεθνικό τηλεοπτικό ταξίδι είναι ένα τεράστιο υποκατάστατο. Σίγουρα όμως κουράζει πολύ γρήγορα. Προκαλεί αρθρίτιδα στις απαντήσεις. Η ακινησία του ταξιδιού της οθόνης μουδιάζει τους μυς και τις χειρονομίες. Αλλά όχι τη φαντασία. Αν και βέβαια πρόκειται για μια φαντασία χωρίς διέξοδο, χωρίς πράξη, χωρίς δημιουργία. Κατανάλωση φαντασίας. Ο συγγραφέας σταματημένος εκεί ανάμεσα σε πλήθη προσκολλημένα σε ιδεολογικές ηλεκτρονικές εικόνες, εικόνες αιχμαλωτιστικές, πολύμορφες και πολλαπλές μέσα σε μια ασφυκτική ομοιογένεια, δεν μπορεί πια να ανταγωνιστεί.

Μερικές φορές προσπαθεί με τη γραφή του να υπογραμμίσει τη *διάψευση ανάμεσα στην πραγματικότητα και τον τρόπο παρουσιάσής της*. Το γεγονός δηλαδή ότι οι πληθυσμοί που υφίστανται τον κατακλυσμό της ύστερης αποικιακής αναδιάρθρωσης με μια απεριόριστη βία μένουν χωρίς δουλειά, ή με δουλειά αλλά χωρίς μισθούς, ή με μισθούς αλλά χωρίς κοινωνικά δικαιώματα. Βέβαια, το νεοσυντηρητικό μοντέλο τούς δείχνει μέσα από την ηλεκτρονική εικονικότητα πως είναι καλά, πως οι δείκτες βελτιώνονται σημαντικά, η φτώχεια τελειώνει, οι εξαγωγές είναι αισιόδοξες. Η πρόσληψη της αποικιακής ζωής στην ωμή πραγματικότητα διαψεύδεται από το προμαγειρεμένο επικοινωνιακό προσομοίωμα. Ο συγγραφέας μερικές φορές σπάει το κύκλωμα και βελτιώνει τη συνείδηση ενός μέρους από αυτές τις μάζες. Αλλά το κάνει πάντα μέσα από τη δημοσιογραφία και σε καμιά περίπτωση μέσα από τη λογοτεχνία. Η λαϊκή λογοτεχνία της φάσης της ύστερης αποικιοκρατίας είναι η δημοσιογραφία.

Η βροχή

Μαζικά επιβλήθηκε στις δεκαετίες του '80 και του '90 μια φαντασίωση για την αναγκαιότητα της ανισότητας. Ένα είδος αφηγήματος της «βροχής». Μερικές φορές σαν ένα παιδικό παραμύθι κι άλλες σαν μυαλωμένη θεωρία. Σύμφωνα με αυτή την αφήγηση, στις πυρωμένες από την άγρια συσσώρευση της φτώχειας ατμόσφαιρες το σχεδόν καμένο δέγμα του λαού θα δεχθεί αργά ή γρήγορα τη δροσερή βροχή από αυτούς που συγκέντρωσαν τον πλούτο. Όταν όλα βρεθούν στα χέρια των υπερεκατομμυριούχων, αυτοί θα δημιουργήσουν παραγωγή και το κλίμα θα ξαναγίνει εύκρατα ευχάριστο. Ποια ποίηση μπορεί να αντιπαρατεθεί απέναντι σε αυτή τη νεοφιλελεύθερη χίμαιρα; Ποιο μυθιστόρημα μπορεί να μιλήσει για αυτές τις περιοχές που κατεδαφίζονται; Ποια σειρά διηγημάτων μπορεί να φτάσει την ταχύτητα των δυο μεγάλων υπό διαμόρφωση κοινωνικών ομάδων: των εγκλεισμένων και των αποκλεισμένων;

Στις πιο καταπιεσμένες ζώνες, εκεί όπου τα βιομηχανικά μοντέλα εξαφανίστηκαν (ή είναι υπό εξαφάνιση) χωρίς να έχει γεννηθεί το κυβερνητικό μεταβιομηχανικό μοντέλο, το κράτος είναι η μοναδική επιχείρηση που μπορεί να δημιουργήσει κέρδη χωρίς μεγάλα ρίσκα. Δημιουργείται έτσι μια καινούρια κυρίαρχη ομάδα: η τάξη των πολιτικών. Το πέρασμα από την τάξη καθεαυτή στην τάξη δι' εαυτήν αυτής της ομάδας γίνεται προφανές με τη μορφή της μαφίας ή σε στενές σχέσεις μαζί της. Χρησιμοποιούν τους συγγραφείς ως σικ παραπέτασμα, ως εσωτερική διακόσμηση. Ας γράψουν επιτέλους κάτι, οτιδήποτε, που θα δημοσιευθεί οπουδήποτε σε κάποια αντίτυπα. Η χορηγία ως λόγος ύπαρξης της κουλτούρας της διαφθοράς. Το ξεπούλημα όλων των δημόσιων επιχειρήσεων και αγαθών δημιουργήσε σε λίγες ώρες ζωής αυτής της τάξης τεράστια πλούτη, που τώρα θα πρέπει να ενσωματωθούν στην υπερεθνική περιουσία. Όταν οι μισθοί των δημόσιων υπαλλήλων δε γίνεται πια να πληρωθούν, γιατί δεν υπάρχει παραγωγή και η κεντρική κυβέρνηση δεν μπορεί να ανταποκριθεί διότι έχει στρέψει τα κρατικά έσοδα στην πληρωμή του εξωτερικού χρέους, τότε οι τοπικές κυβερνήσεις ξεπουλάνε τα τελευταία δημόσια αγαθά (νερό, ηλεκτρισμό, ορυχεία, τράπεζες, τυχερά παιχνίδια). Υπόσχονται τότε ότι θα πληρώσουν με το αντίτιμο τους χρωστούμενους μισθούς. Οι πληθυσμοί πιέζουν τη διαδικασία με μια σχεδόν απόλυτη στήριξη στην προσπάθεια. Οι συγγραφείς κοιτάν εξουθενωμένοι το επεισόδιο. Μόνο που, αφού πληρωθούν μια φορά οι χρωστούμενοι μισθοί, δεν υπάρχει άλλη. Ούτε μισθοί ούτε δημόσιες επιχειρήσεις, των οποίων η λειτουργία ξεχάστηκε. Η πολιτισμική λογική της ύστερης αποικιοκρατίας είναι η θεαματική καταστροφή της μνήμης. (Η λέξη *θεαματική* είναι αυστηρά αντικειμενική.)

Με το μοντέλο της διάλυσης της κοινωνίας σε ένα άθροισμα καταναλωτών, ο συγγραφέας δεν παράγει ένα αισθητικό έργο, αλλά ένα καταναλωτικό είδος του οποίου η αποδοχή ή η απόρριψη από την αγορά εξαρτάται από την εμφάνιση (παρουσίαση του προϊόντος). Αναπόφευκτα οι πληθυσμοί νιώθουν συμπάθεια για εκείνους τους συγγραφείς που είναι πιο κοντά στην εξουσία, ακόμα κι αν δεν τους έχουν διαβάσει. Είναι κάτι ανάλογο με την παρακάτω συμπεριφορά: στον ώριμο περιφερειακό νεοφιλελευθερισμό, οι πληθυσμοί εκτιμούν τους τίμιους πολιτικούς, αλλά δεν τους ψηφίζουν. Ούτε τους εκλέγουν στις πολιτικές θέσεις. Στις εκλογές στρέφονται προς εκείνους που δείχνουν να είναι πιο κοντά στην εξου-

σία. Γενικά, σε αυτές τις περιπτώσεις, σε αυτούς που έχουν περάσει όλα τα μαθήματα στη σχολή της διαφθοράς.

Ποια θέση καταλαμβάνει ο συγγραφέας στη *νεωτερικοποίηση σε ύπαιθρο χώρο*; Ποια θέση σε χώρες σηματοδεδεμένες από το τέλος της κοινωνικής νομοθεσίας και την επιστροφή στα δικαιώματα των εργατών του 19ου αιώνα; Η αληθινά μαζική λογοτεχνία είναι το περιοδικό που μιλάει για *πλούσιους και διάσημους*. Αυτοί επιβάλλουν τη μόδα, το γούστο, συσσωρεύουν την ελευθερία, παρουσιάζουν ως αληθινό, καθολικό και πάντα διαφορετικό, πέρα από το παλιό ξαναμαγειρεμένο μοντέλο του *American dream*, κι ένα άλλο: είναι κανείς πλούσιος γιατί τον βλέπουν. Το αργεντίνικο περιοδικό *Caras* [Πρόσωπα] σχεδόν δεν έχει τυπωμένα γράμματα. Ο κόσμος δε διαβάξει, μονάχα βλέπει. Εκεί είναι οι φωτογραφίες των όμορφων, οι επαύλεις των όμορφων, τα ρούχα και τα σκάφη των ξεκούραστων. Είναι αυτοί που βλέπονται. Αλλά κανένας συγγραφέας δεν καταλαμβάνει μια θέση στη χίμαιρα. Αυτό σε κάποιο βαθμό είναι προτιμότερο γι' αυτόν, για την ανεξαρτησία του. Μας μιλάει για ένα άλλο γεγονός, για τον κλασικό συγγραφέα που εξαφανίζεται. Αν υπήρχε ακόμη, δε θα ήταν με την ιδιότητά του ως συγγραφέα, αλλά με την ιδιότητα του διάσημου. Δηλαδή του πλούσιου.

Εγκλεισμένοι και αποκλεισμένοι θα ήταν σε αυτό το μοντέλο δυο σφαίρες απόλυτα ξεχωριστές, αδιάφορες και απάργειες, αν δεν υπήρχαν οι τρεις σιδερένιοι κρίκοι: μαφίες, αστυνομίες και μηχανισμός. Τρεις κρίκοι δεμένοι μεταξύ τους. Οι τρεις κρίκοι κατά έναν παράδοξο τρόπο δίνουν την εικόνα της κοινωνίας σε μια κοινωνία που οι ίδιοι διαχωρίζουν. Κι όμως η βροχή σκουριάζει τους κρίκους.[...]

Βαριεστημένος με τον Vargas Llosa

Είναι όπως έλεγε ο Ντιέγκο Μαραντόνα: «Ο Μαραντόνα είναι μερικές φορές ανυπόφορος, αλλά ο Ντιεγκίτο είναι αδιαμφισβήτητος, γιατί ανήκει σε όλους». Ο Μάριο Βάργκας Λίσα είναι ο πρώτος μεγάλος συγγραφέας της περιφερειακής διεθνοποίησης. Από τότε που έγινε πολίτης του Βορρά, με διαβατήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και πούλησε την κατοικία του στη Μιραφλόρες/Λίμα με τον όρο η εταιρεία που θα την αγόραζε να την κατέστρεφε εντελώς και έτσι να μην μείνουν φυσικά ίχνη από το πέρασμά του στο Περού, τότε, αληθινά τότε, οι πλούσιοι του κόσμου τον μετέτρεψαν στο μοναδικό, στο πραγματικό, στο μεδούλι της λατινοαμερικάνικης ύπαρξης. Αλλά πάνω απ' όλα γιατί είναι η φωνή της δημοκρατίας στην Κούβα. Γιατί μισεί τον Φιντέλ Κάστρο και είναι έτοιμος να επιβάλει σε αυτό το νησί το δημοκρατικό μοντέλο του αποικιακού νεοφιλελευθερισμού.

Ανέβηκά στο αεροπλάνο της Iberia, άνοιξα το περιοδικό *Ronda* και εκεί ήταν ο Μάριο μιλώντας για το μυθιστόρημα το οποίο σκέφτεται να γράψει και για την Κούβα βέβαια. Τρομακτικό! Δεν ψηφίζουν. Για όνομα του Θεού! Και φωτογραφίες τρία τέταρτα προφίλ με την Πατρίσια (λέγεται Πατρίσια;), την ξαδέλφη/σύζυγο, σχεδόν νέα, όμορφη, ερωτική, με τεράστια δόντια αριστοκρατίσσας της Λίμας.

Σχεδόν κάθε μέρα, σε όλες τις εφημερίδες της Ευρώπης τα επαναλαμβανόμενα άρθρα του επαναλαμβάνουν τις ξανατηγανισμένες συνταγές της πιο νεοσυντηρητικής κουλτούρας.

Γι' αυτή τη μεγάλη Ευρώπη και για μια άλλη φορά διευθύντρια/ ταξιθέτρια του κόσμου (με το ΝΑΤΟ της και τους βομβαρδισμούς της στη Γιουγκοσλαβία), ο Βάργκας Λιόσα είναι η φωνή της Λατινικής Αμερικής. Είναι το μοντέλο του διεθνοποιημένου διανοούμενου. Αυτός που μπόρεσε να αποκηρύξει στη σωστή ώρα τις χαμένες ψευδαισθήσεις των αδυνάτων. Αυτός που υμνεί τη συγκέντρωση του πλούτου ως το παράδειγμα της νέας δημοκρατίας που αναδύθηκε από τα ερείπια του Ψυχρού Πολέμου. Είναι ο διαφημιστικός Μαραντόνα του βασιλείου της ανισότητας σε αυτό τον κόσμο, και των μαθηματικοποιημένων μοντέλων του που εφαρμόζονται στους φτωχισμένους και ψειριασμένους φτωχούς κατοίκους του Νότου. Εξωτερικός δανεισμός και αποβιομηχάνιση. Ο Βάργκας Λιόσα είναι ο ικανοποιημένος θεατής, που θεωρεί ως κατόρθωμα του νεοφιλελεύθερου πολιτισμού το ότι οι πίτσες θα είναι τώρα τηλεπίτσες και τα σπίτια τηλεσπίτια. Και είναι κάθε τόσο στην Τιβί, στα σοβαρά βιβλία, στα διδακτορικά, και παρακαλώ για άλλη μια φορά η Κούβα: φτάνει με τη δικτατορία! Θέλουμε ελεύθερες εκλογές ελεγχόμενες από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τώρα είναι καθαρό ότι γι' αυτή την ενωμένη Ευρώπη η Λατινική Αμερική είναι ένας γελωτοποιός, με τους φίλους της γελωτοποιούς προέδρους· αλλά βέβαια βάνουσα αποτελεσματικούς στη διαρροιακή διάλυση των παλιών δικαιωμάτων των εργατών. Για όλα αυτά χρειαζόταν ένας συγγραφέας που θα έμενε στο Λονδίνο, σε ένα πολυτελές down, ήσυχο και πλούσιο. Προστατευμένος, γλυκός, δαγκωμένος από τα ασημένια δόντια της Πατρίδας (τη λένε Πατρίδα;). Και που ύστερα θα πρέπει να σκεφτεί για τη Latin America.

Αλλά ο κόσμος βαριέται. Κουράζεται να ακούει πάντα τους ίδιους προλόγους, φράσεις συναινετικές, προπαγανδιστικές αυτοεγκωμιστικές, ρητορικές. Ο κόσμος βαριέται τον Μαραντόνα και αρχίζει να αναζητάει τον Ντιεγκίτο. Τον Μάριο του *Η πόλη και τα σκυλιά* που εντυπωσίασε την εφηβεία μας, τον Μάριο του *Συζητήσεις στην Καθεδρική*, που τόσο σημάδεψε τη νιότη μου. Αλλά ο συγγραφέας Μάριο δεν υπάρχει. Χάθηκε στα περιοδικά, στην Τιβί, στο κυριλέ και κρεολό χαμόγελο της τρομερά όμορφης ξαδέλφης του, χαμόγελο ίδιο συζυγικό κόσμημα. Πού είσαι Μάριο;

Ο Βάργκας Λιόσα δεν γράφει πια για τους ιερείς των φαβέλας και των μικρών χωριών (που συνεχίζουν να υπάρχουν γιατί οι φαβέλες και τα χωριουδάκια πολλαπλασιάζονται) ούτε για φωτισμένους φοιτητές ούτε για αμαρτωλούς μποέμς ούτε για εκείνους τους στερνούς των εργατών που καταβρόχθιζαν πανταγκρουελικά βιβλία και βιβλιοθήκες. Γράφει για τους δυνατούς της κάθε κοινωνίας και για να τροφοδοτήσει τη φήμη του. Με τον Βάργκας Λιόσα η Λατινική Αμερική είναι τέλεια. Γιατί δεν είναι πουθενά. Ο Βάργκας Λιόσα είναι λοιπόν ανυπόφορος, αλλά το έργο του Μάριο αδιαμφισβήτητο, γιατί ανήκει σε όλους. Μόνο που ο πρώτος καταπλάκωσε τον Μάριο μέχρι να τον ξεράνει. Μέχρι να του κόψει τις ρίζες. Για ένα λόγο. Νεκρό λόγο. Ο Βάργκας Λιόσα αποτελεί μέρος της δομής εκείνου του κόσμου που προσπαθεί να μετατρέψει τη Λατινική Αμερική σε κάτι σβησμένο, ζελατινώδες, παραμορφωμένο, που δεν αφήνει χώρο για να διαβαστεί το έργο του Μάριο. Δεν υπάρχει λόγος να το διαβάσει κανείς. Ο Βάργκας Λιόσα είναι ο πρώτος πνευματικός δολοφόνος του Μάριο. Και ο κόσμος που ξει ανάμεσα σε εγκλήματα και εγκληματίες της υψηλής εξουσίας είναι εντελώς κουρασμένος να ακούει για έναν συγγραφέα δολοφόνο του εαυτού του, ατιμώρητο από τον ίδιο.[...]

Νέες άγνοιες

Καλιφόρνια: δύο παιδιά σε δύο σχολεία. Στο ένα, ιδιωτικό, ακριβό και με πρεστίτζ, το ένα παιδί, φανατικό με τους υπολογιστές, δουλεύει σ' έναν υπολογιστή τελευταίας γενιάς, χειρίζεται το προσωπικό του αρχείο και στέλνει με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ερωτήσεις στους δασκάλους του για τις καθημερινές εργασίες του. Στο άλλο, ένα δημόσιο σχολείο που σπουδάζουν οι φτωχές κοινότητες της περιοχής, το άλλο παιδί πρέπει να τα καταφέρει με ένα PC 386, που δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια ηλεκτρική γραφομηχανή.

Για τους βορειοαμερικανούς αναλυτές, στο συνεχώς διευρυνόμενο εκπαιδευτικό χάσμα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς έρχεται να προστεθεί το πληροφορικό χάος. Πρόκειται για έναν νέο αναλαφθητισμό, πληροφορικό. Οι καθυστερημένοι δεν θα έχουν ευκαιρίες στην αγορά εργασίας του 21ου αιώνα. Το σχολείο που έχει πρόσβαση στο Ίντερνετ εγγύεται μια «μάθηση βασισμένη στην έρευνα». Στα φτωχά σχολεία με PC της εποχής των δεινοσαύρων και software idem τα παιδιά δε θα προχωρήσουν πέρα από την ανάγνωση και την αριθμητική.

Μια επιτροπή της βορειοαμερικανικής κυβέρνησης συμπέρανε το 1996 ότι για την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα χρειάζεται να ξοδευτούν εκατόν πενήντα χιλιάδες εκατομμύρια δολάρια για να εξοπλιστεί το δημόσιο σχολείο με την αναγκαία ηλεκτρονική τεχνολογία. Στο κείμενο αναφέρονται επίσης οι πωλητές αυτής της τεχνολογίας.

Έτσι είναι το πρόβλημα ιδωμένο από έξω. Ας μπορούμε μέσα, θέλω να πω στον Τρίτο Κόσμο. Θέλω να πω, στα σχολεία μας, όπου οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αγοράζουν κιμωλίες και σφουγγάρια, γιατί το κράτος δεν το κάνει. Δάσκαλοι χωρίς μισθό, επαρχιακά εκπαιδευτικά συστήματα διαλυμένα από τις περικοπές. Συνεχείς απεργίες με μη αναπληρώσιμες διδακτικές ώρες. Εντέλει τα άνθη του νεοφιλελευθερισμού στην εκπαίδευση. Τα καταραμένα άνθη.

Σε αυτό το πλαίσιο τα δημόσια σχολεία προετοιμάζουν νέους αμαθείς και μέλλοντες ανέργους. Βέβαια μπορεί να υπάρξουν και άλλες αναγνώσεις. Οι παραγωγοί υπολογιστών θέλουν να μετατρέψουν κάθε κάτοικο σε παθιασμένο καταναλωτή. Να ανανεώνουν σταθερά υπολογιστές και προγράμματα. Να ζούμε με αυτό, με τη μοιραία προειδοποίηση πως, αν δεν γίνει, οι δυνατότητες εξανεμίζονται.

Ποιο θα είναι το όριο ανάμεσα στην τώρα φυσική ανάγκη να κινείται κανείς μέσα στα δίκτυα και την επιβαλλόμενη ψύχωση; Δεν το ξέρω. Αλλά στην πραγματικότητα με ενδιαφέρει άλλο πράγμα. Τι μου χρειάζονται υπολογιστές σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα διαλυμένο σε τέτοιο σημείο που οι εκπαιδευόμενοι να μην ξέρουν να γράφουν ή που πολύ δύσκολα διαβάζουν ένα κείμενο; Μέχρι που κάποιος μπορεί να φανταστεί το παρακάτω: ότι η εκπαίδευση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου θα γεμίσει τις σχολές με υπολογιστές –ακόμα και τις σχολές ράντσο– ως συνέπεια των «κλασικών» συμφωνιών ανάμεσα στις κυβερνήσεις και τις πολυεθνικές επιχειρήσεις (ας θυμηθούμε το σκάνδαλο IBM Banco Nación, στην Αργεντινή). Οι μαθητές θα τους χρησιμοποιούν για «παιγνιδάκια» και για να γράφουν σε τυπωμένο χαρτί Letraset.

Η καινούρια άγνοια που επιβάλλεται από τον αναπτυνόμενο κόσμο στον πλανήτη θα κάνει πιο φτωχές τις ήδη φτωχές χώρες. Θα πρέπει να χρεωθούν για να αποκτούν κάθε τό-

σο ηλεκτρονική τεχνολογία που είναι ξεπερασμένη ήδη τον επόμενο μήνα της αγοράς. Και μαζί με αυτό να κατεδαφίζουν τις ταυτότητές τους.

Για να προστατέψει την πολιτιστική του ταυτότητα μπροστά στα αμερικανικά τηλεοπτικά καλωδιακά προγράμματα, ο Καναδάς επέβαλε προστατευτικά μέτρα στον εθνικό τομέα των πολιτιστικών του προγραμμάτων. Οι ΗΠΑ απάντησαν πολύ απλά χαρακτηρίζοντας τον εταίρο τους στη NAFTA με τα αρχικά IPS, αρχικά που σημαίνουν «παράνομο εμπόριο» και που δίνουν τη δυνατότητα για οικονομικά πρόστιμα. Ας μη μιλήσουμε για την περίπτωση της Αργεντινής.

Ένα τεράστιο παζάρι για το πούλημα οποιουδήποτε πολιτιστικού σκουπιδιού. Μια καινούρια ταυτότητα, η διαμόρφωση μιας παιδικής ηλικίας χωρίς ταυτότητες.

Όλο το πολιτιστικό σκουπιδιариό με δύο πέσος. Συμπεριλαμβάνοντας κανάλια και πληροφορική. Εθνική προστασία των δικών μας πολιτιστικών προϊόντων; Ένα αστείο. Αυτή είναι η πραγματική νέα άγνοια. Είναι όμως αυτή που επιτρέπει στον κόσμο των πλουσίων –συμπεριλαμβανομένων των υπερεκατομμυριούχων– να κάνουν μεγαλύτερο, φανταστικότερο και πιο χυδαίο το χάσμα του πλούτου και της δύναμης.

Αν καταφέρουμε να μάθει ένα παιδί των φτωχικών προαστίων να διαβάσει και να γράφει καλά και να καταλαβαίνει τη διάσταση ενός διηγήματος του Horacio Quiroga*, θα έχουν με εγκαταστήσει τις βάσεις για ένα άλλο ηλεκτρονικό δίκτυο.

Η πολιτισμική λογική της αποικιοκρατίας

Γράφει ο Feinmann για την εμφάνιση ενός νέου τύπου ιδιοκτησίας: του *βλέμματος*. Στις καινούριες νεοφιλελεύθερες κοινωνίες είσαι μονάχα αν βλέπεσαι. Η κοινωνία του βλέμματος προϋποθέτει μια συγκέντρωση της υπερεθνικής-τοπικής εξουσίας των Μέσων στην οποία εμφανίζονται δύο κοινωνικές ομάδες μονοσήμαντα διαφοροποιημένες: αυτοί που βλέπονται και αυτοί που βλέπουν. Τα μέσα παραγωγής και τα υπερκέρδη συγκεντρώνονται στα χέρια εκείνων που βλέπονται. Αυτοί που βλέπουν περνάνε στην καινούρια κατηγορία της ανιδιοκτησίας. Μονάχα οι φαντασίες τους τροφοδοτούνται κάθε φορά περισσότερο. Αν σε βλέπουν, είσαι πλούσιος· κι όποιος έχει πλούτο έχει την εξουσία. Το βλέμμα μετατρέπεται σε πηγή υπεραξίας και δύναμης. Όποιος μπήκε στο κύκλωμα της ιδιοκτησίας του βλέμματος (να βλέπεται από αυτούς που βλέπουν) μπαίνει γρήγορα στην καινούρια τάξη.

Οι πληθυσμοί διαβάζουν την κοινωνία μέσα από ηλεκτρονικές εικόνες, βασικά τηλεοπτικές. Οι εικόνες του κινηματογράφου αποκλείονται από τους φτωχούς, όχι μόνο για την τιμή του εισιτηρίου, αλλά και γιατί το ίδιο μπορεί να δει κανείς στην τηλεόραση δωρεάν. Και αν δεν είναι το ίδιο, θα είναι κάτι παρόμοιο. Κι αν όχι κάτι παρόμοιο, λίγο ενδιαφέρει. Κανένα κοινωνικό κίνητρο δεν παρακινεί να δει κάποιος μια ταινία για να πάρει από εκεί αισθητικές ή κοινωνικές εντυπώσεις. Τα δύο είδη ηλεκτρονικών εικόνων για φτωχούς και αποκλεισμένους μπορούν να οριστούν ως *light delτίο ειδήσεων* και *terminator*. Σε κα-

* Ένας από τους μεγαλύτερους πεζογράφους της Αργεντινής στα τέλη του 19ου αιώνα.

νένα από τα δυο δεν είναι παρών ο λατινοαμερικάνος συγγραφέας. Από τα μαζικά δελτία ειδήσεων το κοινό παίρνει ένα προσομοίωμα της πραγματικότητας που, πια το ξέρουμε, έχει μεγαλύτερη δύναμη από την ίδια την πραγματικότητα, αφού η κάμερα «βλέπει» αυτό που δεν μπορεί να δει ο πρωταγωνιστής (το ίδιο το υποκείμενο της δράσης). Εκεί, για μοναδική φορά, αυτός που βλέπει βλέπεται ως πρωταγωνιστής, αν και ανώνυμος, και νιώθει λίγη από την ευχαρίστηση να είναι στη θέση αυτών που πραγματικά βλέπονται, αυτών που έχουν δικό τους όνομα, δηλαδή μέσα παραγωγής βλεμμάτων. Το είδος *terminator* της βορειοαμερικανικής παραγωγής προσφέρει τη φαντασία. Ένα είδος η *πραγματικότητα* το άλλο η *φαντασία*. Δεν μπορεί κανείς να σκεφτεί τη φαντασία χωρίς το διάφραγμα των ισχυρών. Το να είσαι μέρος των ισχυρών (*terminators*, *rambos* κ.ο.κ.) σημαίνει ότι ανήκεις στην ομάδα αυτών που δεν θα χαθούν. Ο αποκλεισμένος, πιο συγκεκριμένα, ταξιδεύει στο φαντασιακό εκείνου του κόσμου που εξοντώνει αποκλεισμένους (στο Ζαΐρ, στο Χονγκ Κονγκ, στο Λος Άντζελες, στο Ελ Σαλβαδόρ): *Mortal Kombat*. Με τα μαζικά δελτία ειδήσεων οι πληθυσμοί «εκπαιδεύονται» πάνω στην «πραγματικότητα», ενώ το *terminator* δίνει μαθήματα πάνω στην «ομορφιά».

Και στις δυο περιπτώσεις η υψηλή τεχνολογία και η κυβερνητική στηρίζουν την προσπάθεια. Αυτός που δεν έχει τίποτε νιώθει συμμετοχος στην *τεχνολογία του κόσμου*. Και όλο αυτό σε ένα πλαίσιο διάλυσης της δημόσιας εκπαίδευσης και της ιδιωτικοποίησης του συστήματος από διάφορα, ετερογενή χαστικά μπλοκ. Ως συνέπεια όχι πια γωνίες, αλλά τεράστιες εκτάσεις άγνοιας. Το χάσμα της γνώσης όλο και βαθαίνει ανάμεσα στον πλούσιο κόσμο και τον φτωχό. Αλλά ο τελευταίος μπορεί να μιλά για ακτίνες λέιζερ, να εντυπωσιάζεται με τα πρώτα παιγνίδια της εικονικής πραγματικότητας και να νιώθει τμήμα του μεταμοντέρνου. Μια καινούρια εκπαίδευση πάνω στον πλανήτη. «Αυτό που ενώνει εμένα, κάτοικο των χιλιάνικων φτωχογειτονιών, με έναν νέγρο του Σικάγο είναι τα Nike». Καινούριες αφηγήσεις. Η γη που μεταμορφώνεται σε μια πόλη, δηλαδή σε ένα φτωχό προάστιο. Η ποιητική του χώρου του *Bachelard* παρατηρούμενη στις εγκαταλελειμμένες πόλεις από τις ελίτ ως ποιητική των ερειπίων. Από αυτή την περιφερειακή νεοσυντηρητική προοπτική ο συγγραφέας, για να μη χαθεί, θα επιδιώξει να νιώσει πολίτης μέσα από μια έκρηξη ατομικισμού. Το μοντέλο περιμένει από αυτόν να συμπεριφερθεί ως ισχυρός, ως σκληρός για να πεθάνει, αν και κανείς δεν ξέρει γιατί. Τίποτε πιο εκφραστικό για τη συμβολική του θέση στον κόσμο από ένα ξενοδοχείο που πληρώνεις με την ώρα. Κρυφοί χώροι από ανύπαρκτες αγάπες, όπου κάνει κανείς έρωτα. Κατά τα άλλα η ηλεκτρονική πειθάρχηση της κοινωνίας, για να την προσαρμόσουν στην ιδεολογία του κατακερματισμού. Εικόνες σταθερές και εικόνες σε κίνηση που πληροφορούν, ανακοινώνουν, επιβάλλουν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων που θα εισαχθούν. Προς Θεού! Όλα είναι τόσο φτηνά που είναι αδύνατο να κρατηθείς και να μην αγοράσεις! Χρειάζεται μονάχα να έχεις μια δουλειά.

Η τελετουργία που ονομάζουμε Δύση συμπυκνώνεται στο ομηρικό διαστημικό δράμα: η *Ιλιάδα* ή ο χώρος των πόλεων και η *Οδύσσεια* ή το *domus*, το σπίτι. Με τη μετατροπή του χώρου των πόλεων σε όλα και σε τίποτε ο συγγραφέας καταφεύγει στο σπίτι του, γράφει από το σπίτι, για το σπίτι. Από το σπίτι, που μπορεί να είναι σε οποιοδήποτε σημείο του κόσμου, με τον μάντζερ του σε άλλο μέρος, συνδεδεμένοι με τον υπολογιστή και τα δίκτυα, ο εκδοτικός του οίκος θα επιδιώξει ένα ταυτόχρονο παγκόσμιο *best seller*, τραπεζικές επεν-

δύσεις, μαζική ηλεκτρονική και ψηφιακή διαφήμιση του βιβλίου· πώληση στα σούπερ μάρκετ, ειδικά stands, και το βιβλίο να πιάνει στο καροτσάκι μια θέση μαζί με το πακέτο βαμβάκι, το φιδέ και το κουτί των δημητριακών. Θα είναι αυτό που πουλάει περισσότερο· οι λογοτεχνικές σελίδες που ανήκουν κυριολεκτικά στις μεγάλες εκδοτικές επιχειρήσεις θα μιλήσουν ακούραστα για το προϊόν, και τρεις μήνες αργότερα κανένας δε θα θυμάται το κείμενο, γιατί θα υπάρχει ήδη ένα καινούριο προϊόν. Η κατανάλωση ως πεδίο δημιουργικότητας. Η ανάγκη της αγοράς εμπερικλείει την ανάγκη τού να μην πεθάνει κανείς. Και αντίθετα, η τάση φαίνεται να είναι στο ότι ζώντας μέσα από τη συνεχή απόκτηση των προϊόντων ο καταναλωτής πεθαίνει με τον γρήγορο θάνατο καθενός από αυτά. Αλλά δεν μπορεί να ζήσει χωρίς προϊόντα. Αποδέχεται τη σκληριά του Μεφιστοφελή για να συνεχίσει ζωντανός.

Ο καινούριος πραγματισμός εμφανίζεται με την κουλτούρα της εικόνας ως φιλοσοφίας. Η αφθονία γίνεται άγρια και μονόχορδη. Ένα βιντεοκλίπ είναι το πραγματικό βιβλίο που οι νέοι πρέπει να διαβάσουν. Κανιβαλισμός της εικόνας. Το βιντεοκλίπ δε χρειάζεται συγγραφείς κι ούτε καν έναν σεναριογράφο. Ο παραγωγός του συζητάει με τους μουσικούς, παρατηρεί γύρω του τι είναι αυτό που καταναλώνεται, κινηματογραφεί, κόβει, κολλάει και εκπέμπει. Το μάτι δε χρειάζεται τον ορθό λόγο. Κι ούτε την ομορφιά. Χρειάζεται την ορμή της ταχύτητας και του κατακερματισμού. Το στοιχείο των ΜΜΕ περνάει στην ουσία της καθημερινής ζωής. [...]

Νεανική κουλτούρα και αγορά

Η βία που υπερβαίνει όλες τις βίες αναπτύσσεται στις αστικές περιοχές. Εκεί πρέπει να ζει ο συγγραφέας. Οι εντός των τειχών περιχαρακωμένοι κόντρα στους αποκλεισμένους. Μερικές φορές, όπως παρατήρησα στην αργεντινική περιοχή της Bahía, η ίδια η αγορά κάτω από απαγόρευση κυκλοφορίας. Αυτό δεν ανήκει στον μαγικό ρεαλισμό. Μπορεί να αποτελέσει τμήμα ενός *εξωφρενικού ρεαλισμού*. Δεν υπάρχει μαγεία, αλλά τρέλα. Μερικές φορές τα νεανικά συγκροτήματα ροκ εκφράζουν στους πρωτόγονους και βουτηγμένους στο θυμό στίχους τους το αστικό compact που τους έλαχε να υποστούν. Στίχοι εφήβων με κατεστραμμένα τα σχολεία. Δάσκαλοι που πουλάνε εσώρουχα στα σπίτια. Η λογοτεχνική περίπτωση της συγκρότησης μιας άλλης μυθολογίας. Παιδιά που πριν πάνε στα σχολεία της δευτεροβάθμιας μπαίνουν σε βαθιά όνειρα και νανουρίζονται.

Δύο ανταγωνιστικές φιγούρες της εφηβείας: ο κομπορμισμός και η εγκληματικότητα. Η κοινωνία της αγοράς κάνει την ηλικία των εφήβων να κατεβαίνει στην παιδικότητα, για να αυξήσουν το κύκλωμα των πωλήσεων, να επιβάλουν τη σχεδόν ενήλικη καταναλωτική ενέργεια στο σχεδόν βυζανιάρικο. Το παιδί μετατρέπεται σε έναν αφηρημένο έφηβο μέσα από τα ρούχα, τις χειρονομίες, τα γούστα. Αλλά δεν μπορεί να διαβάσει ένα βιβλίο για εφήβους. Ως εκ τούτου συνεχίζει να κοιτάζει κόμικς. Στις ακραίες περιπτώσεις της φτώχειας, όπου η διαδικασία συνοδεύεται από τη σεξουαλική εκμετάλλευση, πια δεν μπορούν, ακόμα και να ήθελαν, βιβλία για παιδιά. Αυτό το παιδί έμαθε σε ένα χρόνο ασυνήθιστα σύντομο όλες τις μακρές παραμορφώσεις της ενήλικης ζωής και κανένα θετικό στοιχείο. Για ποιον νέο να γράψει ο συγγραφέας; Στη διάρκεια των λατινοαμερικάνικων στρατιωτικών δικτα-

τοριών, οι συμπεριφορές των εφήβων ταξινομήθηκαν κάτω από την τριγωνική οπτική: κομπορμιστής/εγκληματίας/ανατρεπτικός. Ιδιαίτερα οι δικτατορίες της δεκαετίας του '70 συνένωσαν σε μία εικόνα τους δυο τελευταίους τύπους: ανατρεπτικός εγκληματίας. Στην Αργεντινή, στον πολιτικό ακτιβισμό των νέων τα χρόνια του '70 ήρθε η στρατιωτική απάντηση της «νύχτας των μολυβιών» (μια νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου μαζικής απαγωγής και εξαφάνισης εφήβων). Στις διπλά περιφερειακές ζώνες (περιφέρεια της περιφέρειας) οι έφηβοι της δεκαετίας του '90 απαξιώνονται. Οι νυχτερινοί χώροι χορού (ροκ, μάρτσα, ραπ κ.ο.κ.) είναι γι' αυτή την κοινωνική ομάδα ο χώρος δοκιμασίας για να διεισδύσουν στην ψηφιακή κοινωνία. Χορεύοντας μέσα σε μια ζάλη από εισαγόμενα ειδικά εφέ. Ενσωμάτωση στην κοινωνία. Είναι προφανές πως γι' αυτό το ψηφιοποιημένο μοντέλο της ύστερης αποικιοκρατικής αγοράς η νεολαία είναι η ιδανική εικόνα όλης της κοινωνίας. Όπως και στον Πρώτο Κόσμο, η ζώνη της νεανικής ηλικίας δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να διευρύνεται. Κανένας δεν θέλει να πάψει να είναι νέος, για να μη βρεθεί υποχρεωμένος να βγει ξαφνικά με σπρωξίες από το σύστημα. Κι ούτε ο συγγραφέας. Ο Μαξ Χορκχάιμερ έγραφε ήδη το 1941 ότι στην κοινωνία του τα γερατιά είχαν αρχίσει να γίνονται ύποπτα. Γι' αυτό και οι ψυχαναλυτές της δεκαετίας του '70 αντικαταστάθηκαν από τους τοπ πλαστικούς χειρουργούς της δεκαετίας του '90. Το εσωτερικό ταξίδι μέσα από την εικόνα.

Το ροκ άλλαξε τον τρόπο σύλληψης του κόσμου. Δημιούργησε ευρείς χώρους αλληλεγγύης και σύνδεσης ανάμεσα σε ομάδες. Θα έπρεπε να γίνει αντικείμενο μελέτης μέχρι ποιο βαθμό ο λατινοαμερικάνος ποιητής επηρεάστηκε αισθητικά από το ροκ και μέχρι ποιο όχι. Το ροκ γεννιόταν με το τρανζίστορ. Αλλά είκοσι χρόνια αργότερα εμφανιζόταν στην Ιαπωνία το γουόκμαν. Ξανά η απομόνωση, αλλά τώρα ένηχη. Αυτό που συμβαίνει γύρω δεν ανταποκρίνεται στην ηχητική εικόνα που έχει κανείς μέσα. Μια μορφή σιωπηλού θορύβου. Το γουόκμαν στο σπίτι σημαίνει για τον νέο τη δυνατότητα του να είναι μόνος στο σπίτι ενώ όλη η οικογένεια είναι εκεί. Η σχέση με τη μουσική αλλάζει, το μουσικό μηχανήμα χάνει τον ακουστικό περίγυρο και κολλάει στο σώμα. Η αισθητική πρόγνωση του Μπωντλαίρ φαίνεται να επαληθεύεται: ένας αυτισμός ανάμεσα στο πλήθος. Μια επικοινωνιακή σαπουνόφουσκα. Ο έξω ακούει από τον γουοκμανοποιημένο μια συχρότητα επαναλαμβανόμενη, ομοιογενή, τεχνολογική, μεταανθρώπινη, το ταμ-ταμ-ταμ... Η βιομηχανία της μουσικής –η λογοτεχνία των λατινοαμερικάνων νέων– συνεχίζει στη δεκαετία του '90 το ντιζάιν της μαζικής παραγωγής σε μικρές σειρές. Χιλιάδες συγκροτήματα για κάθε ομάδα νέων. Το ροκ είναι μια «λογοτεχνία», με την καλή σημασία του όρου, γραμμένη από νέους, ερμηνευμένη και τραγουδισμένη από αυτούς, προορισμένη γι' αυτούς. Αλλά παραγόμενη από μεγάλους. Από το ίδιο το κεντρικό υποκείμενο μιας αγοραίας δομής της ψηφιοποιημένης κοινωνίας. Για το κύκλωμα δεν υπάρχει πια ούτε νέος κομπορμιστής ούτε εγκληματίας ούτε ανατρεπτικός: μόνο καταναλωτής. Κάποιος είπε πως η ροκ μουσική επέτρεψε στους νέους να μετατραπούν σε αυτόνομη κοινωνική ομάδα. Κατέληξε να είναι η «πραγματική τους ταξική συνείδηση». Όντας έτσι, η αγορά αποτελεί δραστικό μέρος των ενσωματώσεων τους και/ή των αντιστάσεών τους.

Διαβάζω τις άφθονες συζητήσεις των βορειαμερικάνων γύρω από την πολυπολιτισμικότητα. Στη μεταεθνική Λατινική Αμερική δεν υπάρχει ένα σύγχρονο στάτους των μειονοτήτων, γιατί δεν υπάρχουν μειονότητες. Υπάρχουν πλειονότητες (ινδιάνοι, προλετάριοι,

υπάλληλες τάξεις) που εξαιρώθηκαν, σβήστηκαν. Κι ούτε υπάρχει ένταση ανάμεσα στην ενότητα και στο διαχωρισμό, όπως στη βορειοαμερικανική κοινωνία. Παρατηρείται έτσι σε πολλές λατινοαμερικάνικες χώρες ένα είδος έκρηξης προς τα μέσα. Κοινωνίες που εξεραγήσαν προς τα μέσα, προς καμιά διεύθυνση προς κανένα μέρος. Κοινωνική γουοκμανοποίηση. Κι όμως αυτό μπορεί να γίνει η απαρχή μιας άλλης κουλτούρας. Η ρίζα για ένα πρόγραμμα καινούριων καθηκόντων. Ο συγγραφέας πρέπει να μετρήσει τις αισθητικές ανθρωπινες συχνότητες αυτού του φαινομένου. Ο στρατός των ζαπατίστας μετατράπηκε σε μυθικοηρωική εικόνα των νέων, γιατί ανέδειξε τη σίγουρη ακόμη δυνατότητα των ηχηρών εκρήξεων, της εξωτερικής/ανθρώπινης επικοινωνίας των απαιτήσεων. Την αντιγουοκμανική συνθήκη του ανθρώπου. Τη δυνατότητα να γίνει ακουστός, να ζητάει να τον ακούσουν, να δημιουργήσει ένα μέτωπο από αυτούς που ακούνε. Τη δυνατότητα της ένταξης στον συνολικό κόσμο των *american natives*, των τσικάνος, των μεξικοβορειοαμερικάνων, των ασιαμερικάνων, ή των αποκλεισμένων από οποιοδήποτε σημείο του λατινοαμερικάνικου χάρτη.

Η πραγματικότητα μιας ενέργειας που βρίσκεται μέσα στον άνθρωπο. Ο ζαπατισμός επιβεβαίωσε την ουσιαστική, ατομική δύναμη της ιδέας της δικαιοσύνης. Το ροκ –σε όλες του τις εκδοχές, από την παρασάλα μέχρι το παραφόλκ– σε αυτές τις συνθήκες φάνηκε να είναι η μοναδική λογοτεχνία που εκφράζει την έκρηξη προς τα μέσα και την κοινωνική έκρηξη στο διαπασών. Αλλά επίσης και μια άρνηση των νέων να ενώσουν τους χώρους της κουλτούρας και της πολιτικής. Η πολιτική γίνεται αντιληπτή από αυτούς ως ο χώρος του εγκλήματος, της εγκληματικότητας, ενώ η κουλτούρα ως ένα θαμπό πρόγραμμα ηθικής. Αλλά αυτό το δυνάμει πρόγραμμα είναι επίσης σημαδεμένο από τους εξαναγκασμούς και τις χειραγωγήσεις της ύστερης αποικιοκρατίας, ένα πρόγραμμα στο οποίο μπορεί να φωλιάζει ακόμη το παλιό ρατσιστικό, σεξιστικό και ανθρωποφοβικό συστατικό. Αλλά και όπου αναμφίβολα προβάλλεται η λάμψη του καινούριου τελετουργικού, σχεδόν ιερού, συστατικού του βλέμματος: επιτυχία, ένταξη, ο πλούτος ως μια προμελετημένη χειροκροτούμενη και νομιμοποιημένη βία. Η έκρηξη προς τα μέσα και προς τα έξω της ποίησης του ροκ προβάλλει την απορία του κομπορμιισμού/ανταρσίας.

Ο συγγραφέας ανάμεσα στις καινούριες βίες

Η κρίση του συγγραφέα, ως κοινωνικής ταυτότητας, είναι επίσης οικολογική. Γιατί είναι κι αυτό ένα πρόβλημα του ανθρώπινου είδους στην περιφέρεια. Ο συγγραφέας αντιπροσωπεύει μια πλευρά της κρίσης της ύστερης αποικιοκρατίας. Οι αλλαγές στην υποκειμενικότητά του προχωράνε πιο αργά από όσο η συσσώρευση των χρησιμοποιούμενων ελαστικών στις πόλεις. Είναι ένας άνθρωπος που δύσκολα περιδιαβαίνει την πόλη όπως άλλοτε, για να σκοτώσει τον καιρό του ή τη μοναξιά του. Ο μέσος συγγραφέας εγκαταλείπει την ιδιότητα του περιπατητή για να αυτοπαρουσιαστεί ως ένοικος. Σε κάθε περίπτωση όμως του αφαιρούν το συμβόλαιο του σπιτιού και τον πετούν έξω με κλωτσιές. Ένας συγγραφέας στο Μπουένος Άιρες έγραφε στην εφημερίδα *Clarín* πως θα ήθελε να μπορεί να κάθεται στο πεζοδρόμιο για να πει ένα μάτε χωρίς να του επιτεθούν ή να τον πυροβολήσουν. Πώς

να εκφράσουμε τις ζώνες της μη πραγματικότητας του ανθρώπου στα λαμπερά οικιστικά συγκροτήματα του πολεοδομικού συνεχούς που τείνει να δημιουργηθεί ανάμεσα στο Μπουένος Αιρες και στο Σαν Πάμπλο; Ο συγγραφέας του ψυχρού μεταπολέμου δεν μπορεί πια να κατηγορηθεί ως κομμουνιστής. Αλλά το μοντέλο του συγγραφέα δεν έχει περισσότερη σημασία από το μοντέλο ενός εργαζόμενου στους υπολογιστές. Αν είναι μαζί μας, καλά· αν όχι, θα βρούμε άλλον ή κανέναν.

Ένα καινούριο τοπίο στόχος της τεχνοκρατικής βίας. Πολέμων μη κηρυγμένων ανάμεσα σε αποκλεισμένους και εγκλεισμένους. Το μοντέλο ενδιαφέρεται βέβαια για την αποπολιτικοποίηση αυτού του άγριου πολέμου. Το παραπάνω είναι δυνατόν όταν αφήσουν χωρίς *polis* τις μακροπόλεις. Πιο πέρα η κατασκευή αρχιτεκτονικών μορφών για τους φτωχούς, όπου οι φτωχοί δεν ζουν αλλά ξεζούν, δεν αγαπούν αλλά ξεαγαπούν. Η ομορφιά βρίσκεται στο βάθος των τηλεοράσεων.

Το δημόσιο ενδύεται πολλές φορές τη μορφή του σκουπιδιариού· ενώ το ιδιωτικό προσεγγίζει κάθε φορά και περισσότερο προς το τεχνητό. Στις σπασμένες πόλεις εμφανίζεται εδώ και κει η νησιδοποίηση της ανθρώπινης ζωής. Η πολουλίστικη αισθητική του νεοφιλελευθερισμού βασίζεται ακριβώς στο ότι κατασκευάζει ένα shopping εκεί που πριν ήταν ένα εργοστάσιο. Οι χώροι παραγωγής εξαφανίζονται διαλυμένοι από χώρους κατανάλωσης. Αυτό οδηγεί σε επεκτεινόμενες μορφές φασισμού, στην ανασφάλεια, στη βία χωρίς καμιά κατεύθυνση. Στην αβεβαιότητα και στην υποβάθμιση του δημόσιου (δημόσια κτίρια βομβαρδισμένα για να χτιστούν στη θέση τους ιδιωτικά) προστίθεται η αβεβαιότητα και η υποβάθμιση του φτωχικού ιδιωτικού. Αλλά η ηδονή της απόκτησης καλύπτει τις ρωγμές. [...]

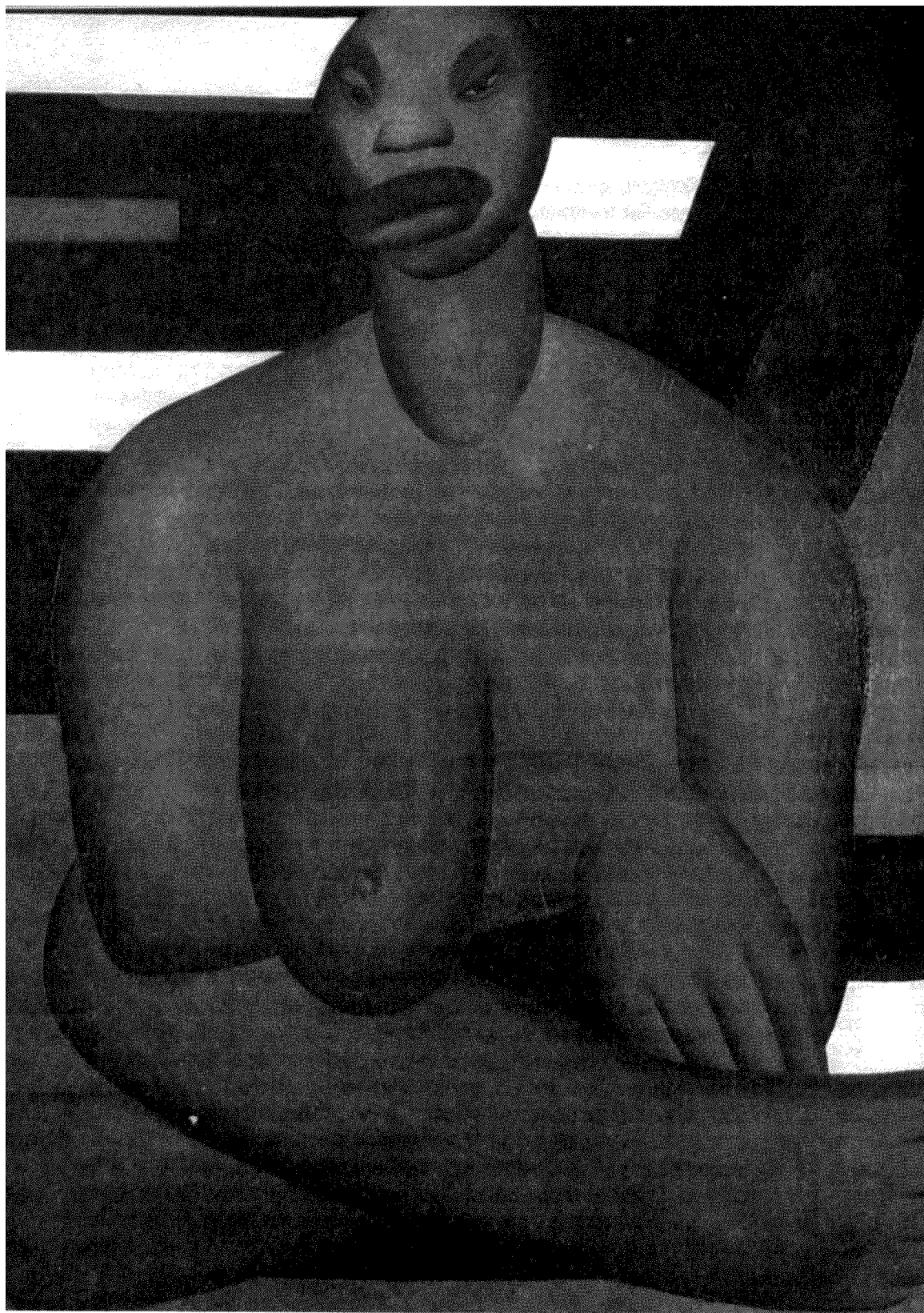
Αν ο μεταμοντερνισμός στον Πρώτο Κόσμο είναι μια πολιτισμική εκδοχή, στον Τρίτο Κόσμο είναι κάτι ξαναμαγειρεμένο. Ένα έθνος αντιγραφής. Αλλά αυτό που ελκύει από αυτή την ηλεκτρονική σχηματοποίηση του αντιγράφου είναι η σκοτεινότητά του, η επιθετικότητά του, το ωμό σεξ, η ψυχολογική φτώχεια, η θέσμιση της light ανταρσίας, η τεχνολογική φαντασία και η μετατροπή του συνόλου σε πολύχρωμα αντικείμενα πλαστικής κατανάλωσης. Ο συγγραφέας σταματάει μπροστά σε αυτές τις παραφουάδες του πολιτισμικού λαϊκισμού, αντιλαμβανόμενος ότι πρόκειται για τη σωματοποίηση ενός καινούριου κοινωνικού και οικονομικού σχηματισμού. Όλα πρέπει να βγουν στο παζάρι και να έχουν ένα marketing. Κοινωνίες που υποκαθιστούν τις συγκινήσεις. Πιθανόν η δύση των συναισθημάτων.

Ο μεταμοντερνισμός εκφράζεται στην περιφέρεια ως ένα άλμα προς τα πίσω. Διανοούμενοι που προσπαθούν να βρουν σε ένα κοντινό παρελθόν σημάδια μιας παραγωγικής υποταγής. Μια διάσωση της κακόφημης δεκαετίας (1930-1943) στην Αργεντινή ή ακραίων συντηρητικών σχεδίων, όλα αυτά με ψευδελίγραφη σοφία και ετεροδοξία. Η συντηρητική αντεπανασταση φτάνει εδώ τη φαντασιακή της λάμψη. [...] Το αόριστο παρόν εμφανίζεται ως επαρκής λόγος, ώστε όλες οι κατηγορίες να είναι ίδιες, οι αξίες ανταλλάξιμες μεταξύ τους, τα σημεία εικονικά, οι υπάρξεις ομοιογενείς. Ένα καινούριο είδος. Εδώ ο πολιτισμικός λαϊκισμός αποτελεί τμήμα της επέκτασης των σχέσεων ιδιοκτησίας και της πολιτικής. Αν η δημόσια εκπαίδευση κατεβαίνει μέχρι τα υπόγεια της δημόσιας ταπείνωσης, δηλαδή προωθεί ένα σύστημα πολιτισμού που ενδυναμώνει τον αποκλεισμό, ποιο θα είναι τότε το κοινό των συγγραφέων;

Ο συγγραφέας ακόμη δε μας μιλάει (τουλάχιστον επαρκώς) για την ύστερη αποικιοκρα-

τία. Για τους εργαζόμενους με χαμένα τα κοινωνικά τους δικαιώματα που μπαίνουν στα αστραφτερά *shoppings*. Για το κατασκευαστικό κεφάλαιο που αλλάζει την όψη της πόλης. Δεν μπορεί κανείς να κλείσει τα μάτια ούτε για μια στιγμή. Τα πάντα είναι προβολή εικόνων και ένα υπερτροφικό αίσθημα βλέμματος. Η Μαίριυλιν Μονρόε υπήρξε μια περίπτωση ατροφίας της εσωτερικότητας καθαυμένη από το θάνατο. Αλλά αυτό τώρα δε θα συμβεί γιατί η εσωτερικότητα είναι το βλέμμα, δηλαδή παραγωγή τοποθετημένη στην αγορά και πρωταρχική συσώρευση. Λόγος ύπαρξης της νέας ιδιοκτησίας. Ο συγγραφέας μπορεί να βρισκείται εκεί πίσω από την ανθρωπολογική αλλαγή. Δεν είναι βέβαια η ευθύνη δική του. Είναι το ότι κανένας δεν είχε φανταστεί αυτό το απότομο τέλος του δημόσιου και την αναδίπλωση στον κόσμο του ιδιωτικού. Ούτε καν αυτοί που προκάλεσαν το φαινόμενο. Συνέβη με μια πολλαπλότητα συμπτώσεων. Διαδραστικές σχέσεις εξ αποστάσεως (όσο μακρύτερα τόσο καλύτερα), πληροφορικά δίκτυα για να υποκαταστήσουν την κοινωνία, τηλέφωνα πορνό για να αποφύγει κανείς την επαφή, πιθανόν το AIDS. Ο πανικός μπροστά στον σαρκικό έρωτα είναι το τελευταίο και πιο τραγικό επεισόδιο. Ιδιαίτερα στα εδάφη της ύστερης αποικιοκρατίας, όπου το κακό αναπτύσσεται χαρούμενα στο πλαίσιο της αθλιότητας. Επιπλέον η εκπλήσσοσα αλλαγή της αστικής εικονογραφίας: από τα μεσαιωνικά καμπαναριά στις τοιμινιέρες της νεωτερικότητας, και από εκεί στις μεταμοντέρνες παραβολικές οθόνες μαζί με τους σκουπιδοτενεκέδες. Πώς να κερδίσει κανείς ομορφιά, ελευθερία, ανθρωπισμό σε αυτές τις κοινωνίες της ύστερης αποικιοκρατίας; Αυτή φαίνεται να είναι η πρόκληση. Όλα έχουν αλλάξει γύρω μας, αλλά η σκέψη για να αντιμετωπίσουμε την κρίση δε φαίνεται να έχει αλλάξει στον ίδιο βαθμό. Ίσως να πρόκειται για ηθική επανάσταση της σκέψης. Ίσως. Ίσως να έρθει σήμερα, γι' αύριο δεν ξέρω, η στιγμή. Υπάρχουν κάποιοι στίχοι του ποιητή του *Canto general*. Το ποίημα, νομίζω, πως φέρει τον τίτλο «Εξεγερμένη Αμερική». Λέει πως η αλήθεια είναι σκληρή σαν αλέτρι. Σκληρή. Αλλά ανοίγει τη γη και φυτεύει μια επιθυμία. Σκέφτομαι την άνοιξη, οποιαδήποτε άνοιξη. Έχουμε δικαίωμα να σκεφτούμε μιαν άνοιξη, όπου η επιθυμία θα σπάσει το τοιμέντο που σκεπάζει τη γη. Και θα βλαστήσει μια φύτρα.

Στις μέρες μας ο συγγραφέας πρέπει να κοιτάξει τον ήλιο χωρίς να πεταρίσει τα βλέφαρά του. Ακόμα κι αν έτσι κινδυνεύει να τυφλωθεί.



Tarsila do Amaral, Η μισχή νέγρα, 1923, Βραζιλία.